

MAM SICE OBAVY, Soudcové, že to je hanba, aby měl člověk strach, když začíná mluvit za tak statečného muže, a že se vůbec nesluší, že já nemohu v procesu Tita Annia ukázat stejnou velikost ducha jako on, kterého víc zneklidňuje starost o blaho republiky než o jeho vlastní blaho, přece však tato nezvyklá podoba nového typu soudu děsí můj zrak, který všude, kam se podívá, postrádá staré soudní zvyklosti a dřívější praktiky při procesech.

Vždyt vaše shromáždění není obklopeno posluchačstvem, netlačí se kolem nás davy lidí jako jindy, ony vojenské jednotky, které vidíte před všemi chrámy, jsou tam sice umístěny jako ochrana proti případnému násilí, přesto však nahánjí řečníkovi jakousi hrůzu, takže nemůže být na samém fóru a před soudem bez obav a bázně, ačkoli stráže, které nás svírají, jsou nutné pro naši bezpečnost. Kdybych myslil, že tam jsou postaveny proti Milonovi, ustoupil bych před okolnostmi, soudcové, protože bych byl přesvědčen, že uprostřed tolika zbraní nemá řeč místo.

Avšak uklidňuje mě a povzbuzuje rozvaha tak moudrého a spravedlivého muže, jako je Gnaeus Pompeius, který by rozhodně nepovažoval za slučitelné se svým smyslem pro spravedlnost vydat zbraním vojáků toho, koho odevzdal soudcům jako obžalovaného, ani se svou moudrostí vyzbrojit rozvášněný dav zajištěním úřední moci.

Proto pro nás ony zbraně, setníci a kohorty neznamenají nebezpečí, ale ochranu, povzbuzují nás, abychom byli nejen klidní, ale i zmužilí, a slibují mé obhajobě nejen pomoc, ale i potřebné ticho. Všichni ostatní přítomní, pokud to jsou svobodní občané, jsou na naší straně, a mezi těmi, které můžete spatřit všude tam, odkud je vidět sebestemnější kousek fora, jak nás pozorují a čekají na výsledek tohoto procesu, není jediný, kdo by nebyl nakloněn statečnému

Milonovi a kdo by neveril, že dnešního dne probíhá zápas o něho samého, o jeho děti, o vlast a o štěstí všech.

2 U jediné skupiny lidí se projevuje odklon od nás, ba nepřátelství: u těch, kteří se dostali ke korytu díky Clodiovu řádění a našli obživu v loupežích, požárech a zločinech všeho druhu přivádějících stát na pokraj zkázy. To jsou ti, kteří byli ještě ve věrejší schůzi poštvaní, aby vám napovídali, jaký rozsudek máte vynést. Ozve-li se náhodou z jejich strany nějaký křik, musí to být pro vás napomenutí, abyste zachránili občana, pro kterého tento druh lidí a ten největší pokřik nic neznamenal, když šlo o vaše blaho.

Proto buďte stateční, soudcové, a máte-li strach, odložte ho. Vždyť jestliže jste někdy měli možnost soudit dobré a statečné muže, jestliže jste měli možnost soudit občany s velkými zásluhami, jestliže se někdy mužům vybraným z nejváženějších stavů naskytla příležitost, aby činem a výrokem osvědčili svou náklonnost k statečným a dobrým občanům, kterou dali často najevo výrazem své tváře a svými slovy, pak tuto možnost v celém rozsahu máte teď vy, abyste rozhodli, zda my, kteří jsme vždy měli v úctě vaši vážnost, máme na věky truchlit v bídě, nebo zda si po dlouhém týrání, jímž nás sužovali ti nejzkaženější občané, konečně jednou vaši zásluhou, zásluhou vaší svědomitosti, statečnosti a moudrosti oddechne.

Je možné jmenovat nebo představit si někoho, kdo je víc stíhán trampotami, kdo má víc starostí, kdo je víc utýrán než my dva, které přivedla k veřejné činnosti naděje na nej-
skvělejší odměny a kteří se teď nemůžeme zbavit strachu z těch nejkrutějších trestů? S tím jsem samozřejmě počítal, že ve všech těch bouřlivých schůzích bude musit Milo přijít všemi ostatními vichřicemi a nepohodou, protože vždy cítil s přáteli pořádku proti špatným občanům, nikdy jsem si však nemyslel, že Milonovi nepřátelé budou mít na soudě, ve sboru, v němž soudí ti nejváženější muži ze spojených států, sebemenší naději třeba jen zásahem takových mužů narušit jeho slávu, natož pak ohrožit jeho občanskou existenci.

Nechci však v tomto procesu, soudcové, zneužít tribunalského úřadu Tita Annia a všeho, co udělal pro blaho re-

publiky, k vyvrácení toho, co se mu klade za vinu; nenahlédnete-li sami, že Clodius na Milona číhal s vražedným úmyslem, ani nebudu prosit, abyste mu tento trestný čin promi-
nuli kvůli tolika jeho velkým zásluhám o republiku, ani nebudu žádat, abyste zabít Publia Clodia přítkli spíš Milonově statečnosti než štěstí římského národa, protože jeho smrt byla vaší záchranou. Jestliže se jeho vražedné úmysly ukáží jasnější než světlo denní, pak teprve vás budu prosit při všem, co vám je svaté, a zapřísahat, soudcové, když už jsme všechno ostatní ztratili, aby nám byla ponechána aspoň možnost beztrestně chránit svůj život proti odvaze a zbráním politických odpůrců.

Než však přistoupím k té části řeči, která přísluší vašemu soudnímu řízení, zdá se mi, že musím nejdříve vyvrátit to, co v senátě často tvrdili odpůrci, na schůzi lidé nešlechtní a před malou chvílí žalobci, aby bylo odstraněno jakékoli nedorozumění a abyste mohli jasně vidět předmet soudního vyšetřování. Toto tvrzení zní: Kdo dozná, že zabil člověka, propadl hrdlem.

V kterémžpak městě by ti největší hlupáci o něčem takovém rokovali? Zřejmě v tom, které jako první hrdelní proces vidělo proces se statečným mužem, s Markem Horatiem, který byl osvobozen shromážděním římského národa, ačkoli se přiznal, že vlastní rukou zabil svou sestru — a to ještě ani republika nebyla!

Či by se snad našel někdo, kdo by nevěděl, že když jde o zabít člověka, buď se při projednávání čin zcela popírá, nebo se obhajoba opírá o tvrzení, že se to stalo v souladu s morálními i právními předpisy? Ledaže se ovšem domníváte, že nebyl při zdravém rozumu Publius Africanus, který, když se ho ve schůzi tribun lidu Gaius Carbo s úmyslem pobouřit lid ptal, co soudí o smrti Tiberia Graccha, odpovídal, že se mu zdá, že byl zabit právem. To by přece bylo nemožné, aby nebyl považován za bezbožného známý Servilius Ahala nebo Publius Nasica nebo Lucius Opimius nebo Gaius Marius nebo za mého konsulátu celý senát, kdyby bylo bezbožné zabít zločinné občany.

Proto, soudcové, ne bez důvodu největší umělci ve vy-

mýšlených příbězích uvedli, že člověk, který zabil vlastní matku, aby pomstil svého otce, byl při rovnosti hlasů lidských soudců zproštěn viny božským rozhodnutím, a to rozhodnutím té nejmoudřejší bohyně.

Jestliže zákony dvanácti desek prohlásily za beztrestné zabití zloděje, a to kradl-li v noci, pak za všech okolností, a kradl-li ve dne, pak v případě, že použil při obraně zbraň, kdo by si mohl myslit, že musí být potrestáno jakékoli zabití, když přece vídli, že nám někdy samy zákony podávají meč k zabítí člověka?

4 Jestliže tedy jsou případy, kdy je možno právem zabít člověka — a je jich mnoho —, pak rozhodně to je nejen ve shodě s právem, ale dokonce nutné tenkrát, když někdo jedná v sebeobraně. Když se vojenský tribun ve vojsku Gaia Maria, dokonce příbuzný vrchního velitele, pokoušel zneužít jednoho vojáka, byl zabít tím, kterému chtěl způsobit násilí. Ten bezúhonný mladík provedl raději něco nebezpečného, než aby nechal se sebou provádět něco nemravného. Ten velký muž ho zprostil viny a vysvobodil tak z nebezpečí.

Může se však mluvit o nespravedlivém zabití, když po- stihne úkladného vraha a lupiče? Jaký význam mají naše ozbrojené družiny nebo naše meče? Kdyby nebylo dovoleno vůbec jich užít, určitě by nebylo dovoleno mít je. Existuje tedy, soudcové, zákon, ne napsaný, ale vrozený, který jsme si neosvojili učení, neslyšeli ani nepřčetili, ale který jsme přejali od samotné přírody, vsáli do sebe a dali mu výraz, k němuž jsme nebyli vyučeni, ale stvořeni, k němuž nás nedovedlo školení, ale pud, a když náš život narazí na nějaké nástrahy, na násilí nebo zbraně lupičů nebo osobních nepřátel, stanoví tento zákon, že k záchraně života je každý prostředek čestný. Když mluví zbraně, mlčí totiž zákony a nevyžadují, aby se na ně čekalo, protože ten, kdo by chtěl čekat, by byl postižen nespravedlivým trestem dřív, než by mohl požadovat spravedlivé potrestání svého škůdce.

Ovšem i psaný zákon velmi moudře a jaksí mlčky povoluje sebeobranu tím, že zakazuje ne zabít člověka, ale nosit zbraň za účelem zabítí, takže když se hledá důvod, ne

zbraň, pak o tom, kdo užil zbraně v sebeobraně, se neso- udí, že měl zbraň proto, aby zabil člověka. Z toho důvodu nechť tato zásada platí v našem sporu; nepochybují totiž, že se svou obhajobou u vás prorazím, budete-li si pamato- vat to, co nemůžete zapomenout, že ten, kdo na druhého uchystal nějakou nástrahu, může být právem zabít.

5 Ted' je na řadě to, co Milonovi nepřátelé tak často připo- mínají: že senát prohlásil krveprolití, při němž byl zabít Publius Clodius, za čin proti bezpečnosti státu. Zabítí samo však schválil nejen svým hlasováním, ale i tím, jak horlivě se jím zabýval. Kolikrát jsme přece o tom jednali v senátě! Kolikrát projevil celý senátorský stav svůj souhlas, a na- prosto ne potichu ani potají! Kdyopak se při plné účasti našli čtyři senátoři, nebo nanejvýš pět, kteří Milonův čin neschvalovali? Dosvědčují to nedomrlé řeči tamhle toho přípráženého tribuna lidu, v nichž si den co den závistivě stěžoval na mou moc a prohlašoval, že senát nerozhoduje podle toho, co si myslí, ale co já chci. Má-li se tomu říkat spíš moc než průměrná vážnost v dobrých věcech získaná velkými zásluhami o republiku nebo určitý vliv na řádné lidi vyvolaný takovými mými úsluhami, jako je tato, ať se tomu tak klidně říká, jen když ji užívám pro blaho řádných občanů proti nesmyslnému řázení ničemů.

Senát nikdy nepovažoval za nutné zříditi tento mimořád- ný soudní dvůr — i když ovšem proti němu nelze nic na- mítat. Vždyť byly zákony, byly soudní dvory pro vraždy nebo pro násilí, a smrt Publia Clodia nevyvolala v senátě tak velký smutek a žal, aby musel být kvůli tomu ustano- ven nový soudní dvůr. Kdo by mohl věřit, že by senát po- važoval za nutné zříditi zvláštní soud kvůli smrti toho člo- věka, kvůli jehož rouhačskému cizoložství ustanovit soud nemohl, neboť mu tato možnost byla vyrvána? Proč se tedy senát usnesl, že požár radnice, obléhání domu Marca Lepi- da i samo toto zabití je třeba kvalifikovat jako protistátní činy? Protože kdykoli dojde ve svobodné obci k násilí mezi občany, je to vždy protistátní čin (žádná obrana proti násilí není totiž žádoucí, ovšem někdy je nutná), ledaže se do- mníváme, že republice neublížil onen den, kdy byl zabít

Tiberius Gracchus nebo Gaius, nebo kdy byly zneškodněny zbraně Saturninovy, třebaže k tomu došlo v zájmu státu.

6 A proto, když bylo známo, že na Appiově silnici došlo k zabití, já sám jsem se při hlasování přiklonil k názoru, že kdo jednal v sebeobraně, nespáchal protistátní čin, ale protože s tím bylo spojeno násilí a úklady, odmítl jsem, co se stalo, a byl jsem pro to, aby se tím zabýval soud. Vždyť kdyby ten nepřítčasný tribun lidu dovolil senátu, aby učinil to, co považoval za správné, neměli bychom žádný zvláštní tribunál. Senát se totiž chystal ustanovit, aby bylo soudní řízení prováděno podle starých zákonů, jen mělo být zavedeno přednostně mimo pořadí. Projednávání bylo pak rozděleno na jednotlivé otázky — ani nevím, kdo o to žádal, vždyť vůbec není třeba, abych tu vyzdvihoval nicemnost kdekoho. A tak koupený zákrok tribuna lidu odstranil zbytek návrhu i zbytek autority senátu.

Mohlo by se však namítnout, že Gnaeus Pompeius svým návrhem zákona vyslovil svůj názor jak na čin sám, tak i na jeho právní stránku. Navrhl totiž zákon o krveprolití, k němuž došlo na Appiově silnici a při němž byl zabit Publius Clodius. Co tedy navrhl? Aby bylo zavedeno vyšetřování. A co se mělo vyšetřit? Zda k činu došlo? Ale to je přece známé. Kdo jej spáchal? Ale to je jasné. Nahlédl tedy, že i když se pachatel přiznal, že to udělal, je možné hájit se tím, že se tak stalo právem. Protože kdyby mu nebylo jasné, že může být osvobozen člověk, který se přizná, nikdy by nebyl nařídil, aby bylo zahájeno vyšetřování, když viděl, že se přiznáváme, a nebyl by vám nechal rozdat destičky s těmi dvěma písmeny, jedním přinášejcím při soudu záchranu a druhým smutným. Mně se však zdá, že Gnaeus Pompeius nejen že nerozhodl příliš přísně proti Milonovi, ale že dokonce vydal směrnicí, k nimž máte při souzení přihlížet. Vždyť kdo na přiznání neodpověděl potrestáním, ale povolením obhajoby, ten soudil, že se mají vyšetřit pohnutky zabítí, ne zabítí samo.

On už jistě sám řekne, zda to, co učinil z vlastní iniciativy, považoval za nutné učinit kvůli Publiovi Clodiovi nebo kvůli poměrům.

Kdysi byl zabit ve svém vlastním domě muž velmi urozený, bojovník za práva senátu a v oné době téměř jeho pantrón, strýc člena našeho soudu a statečného muže Marca Catona, tribun lidu Marcus Drusus. Nedošlo k žádnému jedné národa o jeho smrti, senát neustanovil žádné vyšetřování. Jaký zármutek podle toho, co jsme slyšeli od našich otců, zavládl v našem městě, když byl Publius Africanus v noci ve spánku ve svém vlastním domě násilně sprovozen ze světa! Kdo tenkrát nezaplakal, kdo nebyl sklíčen bolestí nad tím, že člověk, kterému by byli všichni přáli nesmrtnost, kdyby to bylo možné, nebylo dopřáno ani dočkat se přirozené smrti!

A byl snad zřízen nějaký zvláštní soud kvůli Africanově smrti? Jistě že ne. A proč ne? Protože to je stále týž čin, když je zabit slavný člověk, jako když je zabit neznámý. Je rozdíl mezi důstojností života těch nejvyšších a těch nižších, avšak smrt způsobená zločinem je stihána týmiž tresty a týmiž zákony. Je snad větším otcovrahem, kdo zabije otce — bývalého konsula, než ten, kdo zabije otce z nízkého rodu, nebo je smrt Publia Clodia strašnější proto, že k ní došlo na místě posvěceném památkou na jeho předka? To budou totiž tihle lidé často připomínat, jako by slavný Appius Claudius postavil silnici ne kvůli tomu, aby sloužila národu k užítku, ale aby na ní jeho potomci bez-trestně loupili!

A tak když před časem právě na této Appiově silnici Publius Clodius zabil velmi váženého římského jezdce Marca Papiria, neměl být onen zločin potrestán, protože urozený pán zabil římského jezdce na místě, které je pomníkem slávy jeho rodu — a kolik povyku vyvolalo jméno téže Appiovy silnice nyní! Ta, o níž se dříve mlčelo, když byla zkrvavena vraždou čestného a nevinného muže, je teď připomínána každou chvílí, když byla zbrocena krví lupiče a sprostého vraha.

Nač to však připomínám? V Castorově chrámu byl zadržán otrok Publia Clodia, kterého tam on postavil, aby zavraždil Gnaea Pompeia, byla mu z rukou vykroucena dyka a on se přiznal. Pompeius se potom vyhýbal fóru, vy-

hýbal se senátu, vyhýbal se vůbec veřejným místům, chránil se dveřmi a stěnami svého domu, a ne právem zákonů a soudů. Zdalipak byl podán návrh nějakého zákona, zdalipak byl ustanoven nějaký mimořádný soud? A přitom jestliže si to někdy nějaká věc, některý muž, některá doba zasloužila, jistě bylo to všechno v tomto případě zastoupeno v míře největší. Ukladný vrah čekal na foru, ba dokonce v samé předštině senátu, byla chystána smrt muží, o jehož život se opíralo blaho obce, a navíc to bylo v takovém období republiky, ve kterém stačilo, aby on jediný klesl, a znamenalo by to pád nejen našeho státu, ale všech národů.

Je ovšem možné dívat se na to tak, že nebylo třeba trestat, protože zločin nebyl dokonán; to je ovšem, jako kdyby zákony trestaly jen výsledkem, ne úmysly. Protože zločin nebyl dokonán, stačilo nést to s menší bolestí, ale rozhodně bylo třeba trestat to s nemenší přísností.

Kolikrát jsem já sám, soudcové, utekl z dosahu zbraní Publia Clodia a z jeho krvavých rukou! Kdyby mě z nich nebylo zachránilo štěstí, ať už mé osobní, nebo štěstí republiky, kdo by byl navrhl zřízení zvláštního soudu kvůli mně?

Avšak jsem pošetilý, když se odvažuji srovnávat Drusa, 8 Africanu, Pompeia i sebe samého s Publiem Clodiem. Případy dříve uvedené byly snesitelné, kdežto smrt Publia Clodia nemůže nikdo snést s klidnou myslí. Truchlí senát, je sklíčen jezdecký stav, celá obec se může utrápiti žalem, municipia jsou ve smutku, kolonie hořekují, ba i samotným polím chybí tak velký dobrodinec, tak prospěšný a tak mírný občan.

To rozhodně nebyl důvod, soudcové, kdepak, to nebyl důvod, proč Pompeius usoudil, že musí navrhnout zřízení zvláštního soudu; ten moudrý člověk, obdařený vznešeným, ba přímo věsteckým duchem měl na zřeteli mnoho věcí: že byl Clodius jeho nepřitelem, Milo přítelem; bál se, aby se obnovení dobrých vztahů nejevilo jako málo upřímné, kdyby se i on radoval v té společné radosti všech. Přihlížel i k mnoha jiným hlediskům, avšak nejvíc k tomu, že vy budete neohroženě soudit, i když on podá přísný návrh.

A proto vybral sám výkvet z nejváženějších stavů a při sestavování seznamu porotců nevyloučil mé přátele, jak někteří říkají. Na nic takového ten nejspřavedlivější člověk ani nepomyslí, a měl-li vybrat dobré, ani by to nebyl dokázal, i kdyby byl chtěl. Můj vliv není totiž omezen na okruh blízkých přátel, který nemůže být příliš velký, protože důvěrné soužití nemůže zasahovat mnoho osob, avšak zmohu-li něco, je to proto, že mě zájem o veřejný život spojil s řádnými lidmi. Když z takových lidí Pompeius vybíral ty nejlepší, a on se domníval, že především to je vyžadováno od jeho svědomitosti, nemohl přejít mé stoupence.

Jeho obzvláštním přáním bylo, abys ty, Lucie Domitie, byl předsedou tohoto soudního dvora — tím nesledoval nic jiného než spravedlivost, vážnost, lidskost a spolehlivost. Ve svém návrhu uvedl, že je záhodno, aby předsedou byl bývalý konsul, myslím proto, že pokládal za povinnost předních mužů být hrází proti lehkomyšlnosti davu a drzosti zkažených občanů. Z bývalých konsulů si vybral jako nejvhodnějšího tebe, neboť jsi podal už jako mladý muž největší důkazy o tom, jak pohrdáš bláznivými napady demagogů pachtících se za přízni lidu.

A proto, soudcové, abychom se konečně dostali k vlastnímu případu a k obžalobě, jestliže každé přiznání k činu není neobvyklé, jestliže senát nesoudil o naší záležitosti jinak, než bychom my chtěli, jestliže sám navrhovatel zákona chtěl, aby se věc posoudila z právní stránky, ačkoli nejsou žádné nejasnosti o skutkové podstatě, jestliže byli vybráni tito soudcové a v čelo soudu byl postaven takový člověk, který všechno rozváží spravedlivě a moudře, zbývá, soudcové, už jen jedno: nemusíte zjišťovat nic jiného, než kdo komu činil nástrahy. Abyste to mohli snáze poznat na základě důkazů, sledujte prosím pozorně můj stručný výklad, jak se to stalo.

Protože si Publius Clodius stanovil jako cíl své praeturu týrat republiku kdejakým zločinem a viděl, že se loňského roku volby tak protahovaly, že by mohl praeturu zastávat jen nemnoho měsíců, a on se nedíval na stupeň důstojnosti

jako ostatní, ale jednak se chtěl vyhnout tomu, aby jeho kolegové v úřadě byl Lucius Paulus, občan jedinečných mravních kvalit, jednak chtěl mít celý rok na to, aby mohl rvát republiku na kusy, a tak se náhle vzdal kandidatury ve svém roce a odložil ji na příští rok, ne snad z nějakých náboženských ohledů, jak se stává, ale aby měl podle vlastních slov celý a nezkrácený rok k zastávání praetury, to jest k rozvracení republiky.

Uvědomoval si, že bude-li Milo konsulem, bude jeho praetura neúplná a slabá, a už viděl, jak se Milo za všeobecného souhlasu římského národa skutečně konsulem stává. Přidal se k jeho spolukandidátům, ale tak, že celou volební kampaň řídil sám, i proti jejich vůli, a nesl celou akci na svých bedrech, jak říkával. Svolával tribue, vystupoval jako zprostředkovatel, vybíral ty nejhorší občany a sestavoval z nich novou Collinskou tribu. Čím víc zmatků působil, tím víc den ze dne sílil Milo. Jakmile ten člověk ochotný ke každému zločinu viděl, že se jeho největší nepřítel a nejstatečnější muž stane naprosto určité konsulem, a nejenže to poznal z řeči, ale bylo to potvrzeno, a ne jedinou, i hlasováním římského národa, začal jednat nezakrytě a začal otevřeně říkat, že je třeba Milona zabít.

Přivedl z Apenin otroky, samé barbary a hrubiány, s jejichž pomocí předtím pustošil státní lesy a týral Etrurii — však jste je sami viděli. Na věci nebylo vůbec nic tajného. Vždyť veřejně prohlašoval, že o konsulát nemůže být Milo připraven, o život ano. Sám to často naznačil v senátě a otevřeně řekl na schůzi lidu. Dokonce když se ho tak neohrožený člověk jako Marcus Favonius ptal, na co se spoléhá, že tak řádí, když je naživu Milo, odpověděl mu, že za tři, nejvýš za čtyři dny bude po něm. Favonius tento jeho výrok okamžitě donesl tady Marcu Catonovi.

10 Když se Clodius mezitím dověděl (získat takovou informaci od Lanuvijských nebylo nic těžkého), že na Milona čeká 20. ledna každoroční zákonem předepsaná a neodkladná cesta do Lanuvia, kde měl dosadit do úřadu flamina, protože byl v Lanuvii diktátorem, sám se den před tím z ničeho nic vypravil z Říma, aby před svým statkem při-

pravil na Milona nástrahy, jak potom skutečnost dokázala. Nápadné na jeho odchodu bylo, že opustil bouřlivou schůzi, která se konala téhož dne a na níž byla postrádána jeho divokost bez rozumu — tu by byl nikdy neopustil, kdyby nebyl chtěl vyhledat místo a příhodnou chvíli ke spáchání zločinu.

Avšak Milo byl toho dne v senátě tak dlouho, dokud nebyl rozpuštěn, pak přišel domů, přešel se a převlékl, jak už to bývá, trochu se zdržel, než se manželka připravila, a pak se vydal na cestu v té době, kdy už mohl být Clodius dávno doma, kdyby se byl chtěl toho dne vrátit do Říma. A zatím se s ním Clodius setká na cestě, jen tak nalehko, na koni, žádný vůz, žádná zavazadla, žádní řeční průvodci, jimiž se obvykle obklopoval, bez manželky, což se nestávalo skoro nikdy, zatímco tento záškodník, Milo, který udánlivě onu cestu příchystal proto, aby spáchal vraždu, jel s manželkou na voze, měl na sobě nepohodlný plášť a doprovázela ho velká a těžkopádná družina, samá žena, samá zhyčkaná služka nebo mladý chlapec.

Potká Clodia před jeho statkem už skoro v jedenáct hodin nebo jen o málo dřív. Okamžitě větší množství ozbrojených lidí na něho zatoučí zeptědu z vyššího místa a zabijí kočího. Když Milo seskočil s vozu, shrnul plášť dozadu a udatně se bránil, někteří z lidí, kteří s tasenými meči obklopovali Clodia, běželi zpátky k vozu, aby napadli Milona ze zadu, někteří, protože si mysleli, že už je Milo mrtev, začali pobíjet jeho otroky, kteří byli v zadu. Ti z nich, kteří byli Milonovi věrní a pohotoví, byli zčásti pobiti, zčásti, když viděli, že se bojuje u vozu, chtěli přispěchat pánovi na pomoc, ale bylo jim v tom zabráněno; slyšeli také od samého Clodia, že byl zabít, a věřili tomu, a tu, aniž jim to pán poručil, aniž o tom věděl, ba dokonce aniž byl u toho, udělali to, co by každý chtěl, aby za takových okolností udělali jeho otroci — řeknu to otevřeně, ne abych na někoho svrhl vinu, ale jak se to opravdu stalo.

11 To vše se událo tak, jak jsem to vložil, soudcové; úkladník byl přemožen, násilím bylo zlomeno nebo spíš statečností byla zneškodněna troufalost. Vůbec nic neříkám

o tom, co získala obec, ani co jste získali vy, ani co získali všichni řádní občané. Ať to třeba vůbec nepomůže Milonovi, který se narodil pod takovou hvězdou, že ani sebe nemohl zachránit, aby současně nezachránil i republiku a vás. Není-li něco takového podle práva, nemám, co bych hájil. Jestliže to však rozum předepisuje učeným, nutnost barbarům, obýčeť národům a šelmám sama příroda, aby za každých okolností každým možným způsobem odvraceli násilí od svého těla, od své hlavy a od svého života, nemůžete považovat tento čin za špatný, neboť to byste současně soudili, že všichni, kteří padnou na lupiče, musí zahynout buď jejich zbraněmi, nebo vašim rozsudkem.

Vždyť kdyby se na to byl takto díval Milo, bylo by pro něho rozhodně výhodnější nastavit hrdlo Clodioví (nebyl to jediný ani první případ, kdy se mu po něm sápal), než být o hrdlo připraven vámi za to, že se od něho nedal zardousit. Jestliže se však na to nikdo z vás nedívá takto, pak není předmětem soudního vyšetřování, zda byl zabit — k tomu se přiznáváme —, ale zda právem, či protiprávně, tak jak to už bylo předmětem vyšetřování v mnoha jiných procesech.

Je známo, že byly nastrojeny úklady, a to senát prohlásil za protistátní čin, není však zjištěno, kdo z těch dvou je nastrojil. To je právě to, co se má podle ustanovení vyšetřit. A to je v souladu jak s úmyslem senátu, který vytkl věc, ne určitou osobu, tak i s úmyslem Pompeiovým, který zavedl vyšetřování o právní otázce, ne o činu.

12 Stalo se tedy předmětem sporu něco jiného, než kdo komu nastrojil úklady? Rozhodně ne. Jestliže je nastrojil Milo Clodioví, má soud za úkol zajistit, aby to nebylo bez trestu, jestliže Clodius Milonovi, abychom byli zbaveni viny.

Jakým způsobem lze tedy dokázat, že Clodius strojil úklady Milonovi? Stačí poukázat na to, že ten drzý a bohaprázdný netvor měl závažný důvod zabít Milona, že mu z jeho smrti kynula velká naděje, že mu z ní plynul velký prospěch. U osob tohoto rázu musí být uplatňován známý Cassiův výrok „Komu to přineslo prospěch?“, protože

dobré sice žádný zisk nedožene k protizákonnému jednání, avšak nešlechtné často i zisk nepatrný.

Co mohl získat Clodius zabítím Milona? Byl by praetorem ne za toho konsula, za jehož úřadování nemohl spáchat žádný zločin, ale za těch konsulů, za nichž mohl doufat, že bude mít volnou ruku při uskutečňování svých šlechetných plánů a že oni, nebudou-li mu přímo pomáhat, rozhodně přimhouří oko. I kdyby mohli, neměli by chut potlačít jeho pokusy, protože by si mysleli, že mu jsou dlužni za tak velké dobrodíní, jehož se jim jeho zásluhou dostalo, a s tím on sám počítal; a i kdyby chtěli, nebyli by snad ani schopni zlomit opovržlivost tak zločinného člověka, zmohutnělou už svým dlouhým trváním.

Nebo snad vy jediná to nevíte, soudcové, pohybujete se snad v tomto městě jako cizinci, jsou snad vaše uši někde na cestách a nedostalo se k nim to, co se v Římě obecně povídá o zákonech, jaké nám všem chtěl vnutit a jako cejch otroctví vpálit do kůže — může-li se tomu vůbec říkat zákony, a ne pochodně k zapálení města, morová náказа pro celý stát? Předlož nám, Sexte Clodie, jen nám předlož schránku, v níž jsou uloženy texty vašich zákonů a kterou jsi, jak se povídá, zachránil z vašeho domu a vynesl jako palladium za toho nočního zmatku, kdy všude kolem řinčely zbraně, zřejmě proto, abys ji mohl odevzdat jako vzácný dar a nástroj tribunátu někomu, kdo by zastával tribunský úřad podle tvých rad, kdybys někoho takového našel.

Jak si mě změřil pohledem, který známe z doby, kdy všem hrozil vším! Až jsem se toho světla radnice lekl!

13 Ty si myslíš, Sexte, že se hněvám na tebe, který jsi mého největšího nepřitele potrestal mnohem krutěji, než si to žádala má lidskost? Ty jsi vyhodil z domu zkravenou mrtvolu Publia Clodia, pohodil jsi ji na veřejném prostranství, připravil jsi ji o řádný pohřeb s obrazy předků, obřady, průvodem a pohřební řečí a jen napůl spálenou ohněm z dříví, jež k tomu účelu použít bylo svatokrádeží, jsi ji nechal napospas psům toulajícím se v noci po ulicích. Bylo to bezbožné jednání, ale protože jsi svou krutost uplatnil

proti mému nepříteli, nemohu to sice chválit, ale ani zlobit se na tebe kvůli tomu nesmím.

Slyšeli jste, soudcové, jak velice záleželo Clodioví na zavraždění Milona. Teď zas obraťte svou pozornost na Milona. Jaký zájem měl Milo na násilné smrti Clodiově? Jaký důvod mohl přivést Milona k tomu, aby tuto smrt neteknu přivodil, ale aby si ji přál?

„Clodius překázal Milonově naději na konsulát.“

Ale vždyť už měl ke konsulátu velmi blízko, třebaže se Clodius proti tomu stavěl, dokonce právě proto, že se proti tomu stavěl, a já jsem pro něho nebyl zdatnějším náhončím hlasů než Clodius. Měla u vás, soudcové, svou váhu vzpomínka na Milonovy zásluhy o mne a o republiku, měly u vás svou váhu mé prosby a slzy, které vás onehdy podivuhodně dojmaly, jak jsem mohl poznat, ale mnohem větší váhu měly obavy z hrozících nebezpečí. Dovedl si snad některý občan představit nekontrolovanou praeturu Publia Clodia, a nebát se převratu? A sami jste viděli, že by byla nekontrolovaná, kdyby nebyl konsulem člověk, který by měl odvahu i moc držet ji v mezích. Protože celý římský národ cítil, že takový může být jen Milo, kdo by pochyboval o tom, že zvolením Milona zbaví sebe strachu a republiku nebezpečí?

Teď však, když je Clodius odstraněn, musí se Milo snažit o uhájení své vážnosti běžnými prostředky; ona jedinečná sláva, jemu jedinému povolená, která se každým dnem zvětšovala, jak musil zneškodňovat jeho šílené nápady, je smrtí Clodiovou tatom. Vy jste dosáhli toho, že se nemusíte bát žádného spoluobčana, on přišel o výcvik ve statečnosti, o získávání hlasů pro konsulské volby a o nevyšších pramen své slávy. Proto se Milonův konsulát, který byl za Clodiova života neotřesitelný, začal teprve po jeho smrti viklat. A tak Clodiova smrt nejen že Milonovi vůbec neprospívá, ale dokonce mu škodí.

„Avšak převládla u něho nenávisť, učinil to v hněvu, učinil to jako nepřítel, byla to msta za křivdu, odveta za bolest.“

Jakže? Jestliže řeknu, ne že všechno tohle platilo ve

větší míře o Clodioví než o Milonovi, ale o Clodioví v míře největší, o Milonovi vůbec ne, co ještě chcete? Nač by byl přece Milo nenáviděl Clodia, živnou půdu a zdroj své slávy, nepřehlídíme-li k vlastenecké nenávisti, kterou stíháme všechny špatně? To Clodius měl důvod, proč nenávidět prvního obhájce mé spásy, rušitele svého řádění, krotitele svých zbraní, svého žalobce, neboť dokud Clodius žil, měl na krku Milonovu žalobu podle zákona Plotiova. Máte představu o tom, s jakou myslí to ten násilník snášel? Jak velká byla jeho nenávisť, jak spravedlivá u člověka nespravedlivého?

Zbývá ještě, aby Clodia hájila jeho povaha a z ní vyplývající obvyklý způsob jednání, a Milona aby totéž obviňovalo.

„Clodius nikdy nic nezískával násilím, Milo všechno.“ Jakže? Když jsem, soudcové, k vašemu zářmutku odešel z Říma, bylo to snad proto, že jsem se zalekl soudu, a ne otroků, zbrání, násilí? Byl by se tedy mohl najít nějaký spravedlivý důvod k tomu, abych byl povolán zpátky, kdyby nebyl býval nespravedlivý důvod mého vyhánění? To mi asi určitě lhůtu, kdy na mne podá žalobu, to pro mne asi navrhoval pokutu, to asi proti mně vznesl žalobu pro velezradu a já jsem se zřejmě musel bát soudu v procesu nečestném a týkajícím se mého soukromého života, ne přelavném a týkajícím se vás všech.

Ne, já jsem nechtěl, aby moji spoluobčané, zachránění mou rozvahou a mým nebezpečím, byli kvůli mně vystaveni zbraním otroků a nuzných a zločinných občanů. Viděl jsem přece, jak zde přítomný Quintus Hortensius, světlo a ozdoba republiky, byl bezmála zabít tlupou otroků, když mi šel na pomoc; senátor Gaius Vibienus, vynikající člověk, který se spolu s ním dostal do spárů oně tlupy, byl tak zbit, že vypustil duši.

Kdy si později odpočinula jeho dýka, kterou převzal od Catiliny? Ta dýka byla namířena proti mně, já jsem nedovolil, abyste byli ohrožováni touto dýkou kvůli mně, ta dýka ukládala o život Pompeiovi, ta dýka způsobila, že byla krví zavražděného Papiria zbrocena Appiova silnice, pa-

mátník jeho jména, a tatáž dyka byla po dlouhé době znova obrácena proti mně — jak víte, nedávno mne u radnice málem usmrtila.

Je možné uvést něco podobného u Milona? Veškeré jeho násilí se vždy omezovalo na to, aby Publius Clodius násilím neovládal obec, když už nemohl být odvrácen na soud. Kdyby ho byl chtěl zabít, kolik příležitostí k tomu měl, jak často a jak znamenitých! Cožpak se nemohl právem mstít, když hájil svůj dům a své domácí bůžky proti jeho obléhání? Nebo když byl zraněn jeho kolega Publius Sestius, vynikající občan a velmi statečný muž? Nebo když byl vyhnán ten výborný Quintus Fabricius, navrhnoucí zákon o mém návratu z vyhnanství, a když došlo k strašnému krveprolití na fóru? Nebo když byl obléhán dům toho nejpravdělivějšího a nejstatečnějšího praetora Lucia Caecilia? Nebo toho dne, kdy byl vydán zákon o mém návratu, kdy by byla celá shromážděná Itálie, kterou pobouřila starost o mé blaho, s radostí uznala slávu takového činu, takže by si to byla celá obec přisvojila jako svou chvályhodnou zásluhu, i kdyby to byl udělal Milo?

15 Jaká to však byla doba? Mstitelem jeho zločinu, obhájcem senátu, zastáncem naší vůle, strážcem všeobecného souhlasu, obnovitelem mého štěstí byl Publius Lentulus, nejslavnější a nejstatečnější konsul, Clodiův nepřítel, jeho odpůrci a mými obhájci bylo dále sedm praetorů a osm tribunů lidu, původcem a vůdcem mého návratu a jeho nepřitelem byl Gnaeus Pompeius, za jehož návrh týkající se mého návratu, tak důležitý a významný, se postavil celý senát, jenž povzbudil římský národ, jenž tím, že v Capui vydal výnos o mně, sám dal pokyn celé Itálii toužící po tom a úpěnlivě se dovolávající jeho pomoci, aby se seběhla do Říma a pomohla mi k návratu; lze konečně říci, že nenávist všech občanů planula proti němu z touhy po mně, a kdyby ho byl tenkrát někdo odstranil, nebylo by se uvažovalo o tom, zda si zaslouží nebo nezaslouží trest, ale jak má být odměněn.

Tenkrát se Milo zdržel a dvakrát volal Publia Clodia na soud, nikdy však k násilí.

A co tohle? Když už byl Milo zase soukromou osobou a byl předvolán k soudu, protože ho Publius Clodius žaloval před národem, byl na Gnaea Pompeia, který Milona obhajoval, podniknut útok — jaká to byla tenkrát nejen příležitost, ale přímo důvod k jeho zneškodnění!

A když nedávno Marcus Antonius probudil ve všech rádných občanech největší naději na zlepšení poměrů, když se ten ušlechtilý mladý muž s velkou rázností ujal té nejtěžší povinnosti, jaká na politického činitele čeká, a už držel v sítí tu šelmu, která se pokoušela vysmeknout z tenat soudu, nesmrtelní bohové, jaká to byla příležitost, jaký vhodný čas! Když se Clodius na útěku ukryl kdesi na tmavém schodišti, nebylo pro Milona těžké skoncovat s tím vředem obce bez nepřijemných následků pro něho, Marcu Antoniovi by to bylo dokonce přineslo největší slávu.

A další věc! Kolikrát byla příležitost při volbách na Martově poli, například když Clodius vtrhl do ohrady a vyprovokoval, že byly taseny meče a házeno kamení, pak se náhle polekal výrazu Milonovy tváře a utíkal k Tibeře — a vy a všichni rádní občané jste se modlili, aby Milo prokázal svou odvahu!

16 Tak tedy člověka, kterého nechtěl zabít, když by se tím byl všem zavděčil, toho chtěl zabít tenkrát, když se dalo počítat se stížnostmi některých lidí; koho se neodvážil zabít, když k tomu bylo právo, přihodné místo i doba a když to bylo beztrestné, toho neváhal zabít protiprávně, na místě nevhodném, v nepříznivou dobu a s nebezpečím, že sám přijde o hlavu? Obzvláště když už byl nablízku den konsulských voleb, zápas o nejvyšší důstojenství! Vim, jak opatrní jsou lidé, když se ucházejí o úřad, jak silná a zneklidňující je touha po konsulátu, jak se v tomto období bojíme všeho, nejen toho, co se dá veřejně vytknout, ale i toho, co je možné vytknout potají, jak se děsíme veřejného mínění, každé bezvýznamné povídačky, i vymyšleného a nepravdivého klepu, jak se každému díváme na ústa a do očí. Nic není totiž tak citlivé, tak útlé, tak křehké a měnlivé jako náklonnost a city občanů, kteří se nejen dokáží rozhněvat na ne-

šlechtnost kandidátů, ale často ohruují nos i nad správným jednáním.

To se tedy Milo chystal přijít k posvátným auspiciím centurií se zkravenými rukama, ukazovat ohavný zločin a přiznávat se k němu, když měl před očima tento den voleb očekávaný s takovými nadějemi a touhami? Jak neuvěřitelná je taková představa u Milona a jak to naopak nevzbuzuje žádnou nedůvěru u Clodia, protože on si představoval, že po zabití Milona bude vládnout neomezeně jako král!

A co říkáte tomu nejdůležitějšímu, soudcové? Kdo by nevěděl, že nejsilnější pohnutkou k špatnému jednání je naděje na beztrestnost? Který z těch dvou měl takovou naději? Milo, jenž ještě i nyní je obžalován za čin, který může být pokládán buď za velmi čestný, nebo aspoň nezbytný, nebo Clodius, jenž tak pohrdal soudy a trestem, že ho nebavilo nic, co bylo buď přírodou dovoleno, nebo co se smělo podle zákona dělat?

Nač však uvádět další důkazy? Nač o tom ještě mluvit? Odvolávám se na tebe, Quinte Petilie, na občana nejlepšího a nejstatečnějšího, tebe si беру za svědka, Marcu Catone, když mi vás dva jakési božské řízení dalo jako soudce. Vy jste slyšeli od Marca Favonia, že mu Clodius řekl, že do tří dnů bude Milo mrtev, a slyšeli jste to ještě za Clodia zivota. Po uplynutí tří dnů skutečně k té akci došlo, jak o tom mluvil. On neváhal nezakrytě prozradit, nač myslí, a vy můžete pochybovat o tom, co udělat?

Jak si tedy mohl tak být jist oním dnem? Už jsem řekl jak. Nebylo nic těžkého vědět o pevně stanovených náboženských povinnostech lanuvijského diktátora. Viděl, že Milo musí odjet do Lanuvia právě toho dne, kdy tam pak skutečně odjel, a tak ho předešel. Avšak kterého dne? Toho, kdy se konala, jak jsem už před chvílí řekl, ta nejdůležitější veřejná schůze, svolaná tribunem, který byl v jeho službách. Takový den, takovou schůzi, takové křiky by si nikdy neodpustil, kdyby nepospíchal k zamýšlenému zločinu. Clodius neměl tedy žádný důvod k cestě, naopak měl důvod zůstat v Římě, kdežto Milo neměl žádnou možnost zůstat tam, avšak k odchodu měl nejen důvod, ale dokonce šlo

o cestu nevyhnutelnou. Není jasné, že tak jako Clodius věděl, že Milo bude toho dne na cestě, stejně tak se Milo něco takového o Clodiově ani domýšlet nemohl?

Ptám se nejprve, jak by se také něco takového mohl domýšlet — v Clodiově případě takovou otázku položit nemůžeme. Vždyť kdyby se byl zeptal třeba jen svého nejdůvěrnějšího přítele Tita Patiny, mohl se dovědět, že právě toho dne musí diktátor Milo v Lanuviu dosadit flamina. Totéž se však mohl velmi snadno dovědět ještě od mnoha jiných, totiž od kteréhokoli člověka z Lanuvia.

Koho se naproti tomu zeptal Milo na Clodiův návrat? Dejme tomu, že se na to ptal — vidíte, jak daleko vám ustupuji —, že třeba podplatil některého otroka, jak tvrdil můj přítel Quintus Arrius. Přčtete svědecké výpovědi vašich svědků. Gaius Causinius Schola z Interamny, velmi blízký přítel a průvodce Clodiův, podle jehož svědectví, vydaného před časem, byl Clodius v tutéž hodinu v Interamně i v Římě, prohlásil, že Publius Clodius chtěl toho dne zůstat na svém albanském statku, že mu však bylo nečekaně oznámeno, že zemřel stavitel Cyrus, a tak že se náhle rozhodl k odjezdu do Říma. Totéž prohlásil i další průvodce Publia Clodia Gaius Clodius.

Podívejte se, soudcové, jak důležité věci vyšly těmito svědectvími najevo. Především znamená to rozhodně osvobození pro Milona, neboť to dokazuje, že nevyšel z Říma proto, aby strojl na silnici úklady Clodioví, protože vůbec neměl mít možnost potkat ho. Za druhé — nevidím totiž důvod, soudcové, proč bych neměl mluvit i o svých věcech — vy víte, že při poradě o této předloze zákona kdosi prohlásil, že vražda byla spáchána rukou Milonovou, avšak z podnětu kohosi většího. Ničemní a sprostí pomlouvající nařáží totiž na mně jako na lupiče a zákeřného vraha. Usvědčují je ze lži jejich vlastní svědci, když tvrdí, že by se nebyl toho dne vracel do Říma, kdyby nebyl slyšel o Cyrově smrti. Vydechl jsem si úlevou, uvolnilo se mi. Nebojím se, že by se někomu mohlo zdát, že jsem počítal s něčím, čeho jsem se ani domýšlet nemohl.

Nyní projdu to ostatní. Je totiž možno namítnout: